

POGLED IZ HRVATSKE NA ODNOS SRBIJE I KOSOVA

Uvodne napomene o (mogućem) rešenju srpsko-kosovskog pitanja

Sva tri predviđena modela su relevantna i moguća na određeni način.

Naravno, neće samo dva aktera – Srbija i Kosovo – uzeti učešća u njihovoj implementaciji. Osim uključivanja lokalnih političkih snaga, koje u određenim prilikama mogu kreirati jak pritisak, takođe se ne sme zaboraviti ni na uticaj inostranih aktera na političare u Beogradu i Prištini. Oni su, zaista, bili ključni u svim fazama srpsko–kosovskih odnosa. Dovoljno je primetiti da je Kosovo uistinu stvoreno kao američki projekat i da uprkos svim promenama u Vašingtonu i dalje uživa snažnu podršku Sjedinjenih Država. S druge strane, Rusija upravo u održavanju ovakvih nerazrešenih odnosa vidi širu priliku za svoje prisustvo na Zapadnom Balkanu. Evropska unija je takođe prisutna u široj slici mogućih rešenja, iako njene sposobnosti variraju, a u trenutnoj situaciji njene moći su svakako slabije nego što su bile ranije. Oba ova elementa bi trebalo uzeti u obzir pri mogućoj implementaciji bilo kakvog planiranog rešenja.

Model *status quo* je prisutan od američkog početnog uključivanja na Kosovu. Sjedinjene države, kao lider zapadnog sveta, su čvrsto uspostavile princip da je stvaranje države Kosovo odvojen slučaj i da ne može biti upoređen sa bilo kojom drugom mogućom secesijom. Ovo je stvorilo uslove za jamčenje postojanja Kosova izvan Srbije i za postepeno snaženje okvira za nezavisnost državne vlasti i za kosovske države. Uz pritisak SAD, Kosovo je danas priznalo preko stotinu članica UN. Samo zahvaljujući ruskom i kineskom pravu na veto u UN Kosovo ne može dobiti punopravno priznanje i ne može pristupiti ovoj organizaciji. Pošto Rusija ovde deluje u skladu sa modelom akcije i reakcije, status quo je prihvaćen u Moskvi kao prilika za održavanje svog uticaja na Srbiju i za otvaranje širih pitanja koje bi mogle da dalje unazade rusko-američke odnose. Evropska unija, sa svojim inicijativama okrenutim Zapadnom Balkanu, ohrabruje promenu stanja, ali u onoj meri u kojoj bi se to ticalo komplikacija koje bi se mogle pojaviti iz promene odnosa između Srbije i Kosova, i ona verovatno prihvata status quo kao početno stanje mira koje bi moglo da vodi daljem poboljšanju odnosa. Turska ima interese da odnosi Srbije i Kosova budu razrešeni, ali u okviru svog unekoliko konzervativnog pristupa ona očigledno ne želi da brzopleto isprovocira situaciju u kojoj bi bilo žurbe i koja bi mogla da dovede do pojave incidentnih situacija. Kina posmatra stanje sa distance i ne žuri sa snažnijim angažovanjem koje bi moglo dovesti do promene u postojećem status quo-u.

Zamisao o sporazumnoj razmeni teritorija je bila plasirana kao jedna vrsta probnog balona koja bi mogla imati određenu vrednost i za kosovsku i za srpsku stranu. Ali, prema dva lidera – Aleksandru Vučiću i Hašimu Tačiju – koji su imali snage (ili im je dato u zadatak) da predlože ovu opciju, međunarodna zajednica je ostala prilično uzdržana. Američka politika je poslala nekoliko različitih signala, a EU je iz usta svojih lidera izrekla neodobravanje, strahujući

za posledice koje bi se u tom slučaju mogle dogoditi. Ruska politika je najpre uzdržana, i dalje vagajući da li bi ovo moglo da vodi razrešenju odnosa između Srbije i Kosova i na taj način oslabi ruski uticaj u Beogradu. Kina i Turska sigurno ostaju zainteresovane, ali bez želje da se aktivno uključe i predlože bilo kakvo rešenje.

U širim međunarodnim krugovima zamisao o razmeni teritorija zapravo poprima dva obrasca. Zastupnici prve tvrde da je razmena teritorija i delimitacija granica pozitivan korak koji bi mogao da vodi ka konačnom razrešenju srpsko-kosovskog pitanja. Pod uslovom da se „pažljivo” implementira, razmena teritorija bi mogla zadobiti podršku stanovništva na obe strane i tako dovesti ideju mira bliže i Srbima i Kosovarima. Drugi obrazac je čvrsto odbijajući u odnosu na razmenu teritorija, navodeći loša iskustva iz prošlosti, pitanja ljudskih prava i tvrdi da će ona usloviti još dublje podele i optužbe za nepravdu između Albanaca i Srba. Konačno, protivnici razmene teritorija ukazuju na to da bi trebalo uzeti u obzir i pitanje uticaja takvog rešenja na susede, pošto skoro sve susedne zemlje imaju sličnih problema. Drugim rečima, oni strahuju da će se umesto stabilizacije jednog dela Balkana dogoditi šira destabilizacija raznih delova, koji su, u ovom trenutku, više-manje mirni i u kojima se ne razmatraju novi modeli državnosti ili paradržavnosti.

Do normalizacije odnosa ne može doći iznenada. Naime, bez obzira na uticaje unutrašnjih i spoljašnjih snaga, nemoguće je zamisliti normalizaciju koja ne bi prethodno rešila nekoliko temeljnih pitanja vezanih za srpsku populaciju na Kosovu i vezanih za kosovsku državnost, potpomognutu i održavanu stranim snagama, što bi, sledstveno, moglo da vodi modelu za normalne odnose. U takvom modelu dve strane bi priznale jedna drugu kao suverene države bez pretenzija jedne prema drugoj i bez otvorenih pitanja. U svakom slučaju to ostaje model za neki budući period, u kome bi obe nacionalne strukture bile spremne da to prihvate, dok bi glavni spoljni akteri – SAD, EU i Rusija – pronašli (ili bi bili primorani da pronađu) svoje interese u prihvatanju i podržavanju takvog stanja.

Pogled sa hrvatske strane

U okviru sadašnje dihotomije hrvatske spoljne politike teško je označiti jedinstven pogled na brojna pitanja, uključujući tu i odnose sa Srbijom i moguće rešenje za odnose Srbije i Kosova. Zahvaljujući ratu i svemu što je usledilo, bez obzira na vreme koje je u međuvremenu proteklo, odnosi između Srbije i Hrvatske su bezmalo nepromenjeni u političkoj sferi. U ekonomiji, kulturi, nauci i turizmu odnosi su se razvijali znatno brže i sa manje uticaja političkih oscilacija na njih. Međutim, sami za sebe, odnosi na ovim poljima su i dalje nedovoljni da bi uticali na političke pozicije. Svaka nesmotrena izjava dovodi do snažnih reakcija i obe strane su daleko od uspostavljanja normalnih susedskih odnosa.

Odnosi između Srbije i Kosova se posmatraju u svetlu opštih, izraženo političkih ciljeva. Sve do eskalacije krize na Kosovu, deo hrvatske političke elite ih je video kao veliku priliku da

se oslabi Srbija i sve simpatije su bile na strani Kosovara i njihovih težnji da stvore nezavisnu državu. Etnički odnosi unutar Hrvatske unutar istog okvira, sa željom da se minimizuju prava srpske manjine i pomogne albanska manjina, takođe da bi se pokazale simpatije za kosovsko pitanje. Za tu grupu hrvatskih političara i analitičara svaki, bez obzira na to kako mali, napredak prema boljim odnosima Beograda i Prištine je posmatran kao loš znak. Takvi pogledi su se uvek temeljili na verovanju da je slaba Srbija poželjna za hrvatsku politiku i da Hrvatska, kao članica NATO i EU, mora ojačati svoj beskompromisni odnos prema Beogradu. Pošto je srpska manjina u Hrvatskoj drastično umanjena i nedostaje joj političke snage, zagovornici takvog odnosa prema Srbiji nisu previše zainteresovani za normalne odnose između Kosova i Srbije, verujući takođe da sadašnje stanje više odgovara Hrvatskoj. Hladni politički odnosi, sa funkcionalnom saradnjom samo tamo je potrebno i očigledno korisno, ostaje karakteristika tekućeg pristupa odnosima Hrvatske i Srbije, a takozvano pitanje Kosova se posmatra prvenstveno u kontekstu političke koristi za Hrvatsku.

U okviru ove skupine hrvatskih političkih aktera, zamisao, ili probni balon, o razmeni teritorija je pobudio posebno interesovanje. Naravno, ovo interesovanje ne proizilazi iz zanimanja za stanje budućih odnosa između Srbije i Kosova, nego pre iz mogućnosti koje bi ovo rešenje moglo donese na širem planu. Prvo, ova strana hrvatske politike je zainteresovana za moguću realizaciju pretnji Milorada Dodika o tome da će Republika Srpska napustiti Bosnu i Hercegovinu. Naime, ovo bi načinilo Srbiju većom i jačom, a pozicija Hrvata u Bosni i Hercegovini bi se dalje pogoršala. Samo manji deo hrvatskih analitičara ističe mogućnost da, ako bi se to dogodilo, da bi to proizvelo reakciju Hrvata iz Bosne i Hercegovine koji bi onda mogli revitalizovati ideju o trećem entitetu u Bosni i Hercegovini i stvaranju Herceg-Bosne u nekom obliku. Ova ideja je posebno ojačala nakon izbora Željka Komšića kao hrvatskog predsednika u trojnom predsedništvu BiH i očigledno je da će dobijati na snazi među Hrvatima u Bosni i Hercegovini.

Druga skupina političkih aktera u Hrvatskoj je malo umerenija u svojim procenama mogućnosti za razvoj odnosa između Hrvatske i Srbije. Oni ukazuju na potrebu stvaranja normalni susedskih odnosa od kojih bi koristi imale obe strane. U tom kontekstu, najnoviji predlozi u vezi sa Kosovom se posmatraju kao prilika za postizanje rešenja u kome hrvatska politika ne bi aktivno učestvovala, ali bi sledila sve što otvara nove mogućnosti za poboljšanje. Na bilateralnom planu Hrvatska bi učinila napore za održavanjem dijaloga sa Srbijom, neprestano insistirala na potrebi rešavanja otvorenih pitanja i podsticala srpsku politiku na njenom putu ja EU. Na ovo se gleda kao na najbolju priliku za razvoj bilateralnih odnosa, ali takođe i kao na put ka rešavanju srpsko-kosovskih pitanja.

Iako to nema istaknuto mesto u ovom pristupu, u oba pristupa je očigledno da će Hrvatska iskoristiti svoj glas tokom mogućeg ulaska Srbije u EU. To je već bilo naznačeno u mnogim prilikama, kada su naglašavane vrednosti koje bi Srbija trebalo da usvoji, i kada se insistiralo na posebnim pitanjima koja datiraju od srpske agresije na Hrvatsku (s naglaskom na pitanje nestalih osoba). Iako ovo ne može neposredno uticati na odnose Srbije i Kosova,

očigledno je da će takva pozicija Hrvatske imati širi značaj za odnose u regionu i za moguće slabljenje ili snaženje političke pozicije Srbije u odnosu na EU i, putem toga, na mogućnost rešavanja kosovskog pitanja.

Važnosti bilateralnih odnosa između Hrvatske i Srbije daleko prevazilazi proste odnose između dve susedne zemlje. Oni odslikavaju pitanja ovih odnosa u prošlosti, mesto nacionalnih manjina, odnose prema susedima (Bosna i Hercegovina), ali takođe i mnoštvo drugih odnosa na Zapadnom Balkanu. Hrvatska gleda na svoje političke odnose sa Srbijom kao na važnu osovinu ne samo bilateralnih odnosa ove dve zemlje, nego takođe i odnosa sa drugim akterima na Balkanu. Gorepomenuta situacija u Bosni i Hercegovini će nastaviti da zaokuplja pažnju hrvatske politike na duži period. Zahvaljujući dužini međusobne granice, ekonomskim odnosima i hrvatskom narodu koji tamo živi, Hrvatska ima ulog i interes u pozitivnom razvoju odnosa, ali istovremeno mora obraćati pažnju na sve opasnosti koje mogu doći iz mogućih promena u Bosni i Hercegovini (jači uticaj Srbije, nezavisnija politika Republike Srpske).

Sa druge strane, Hrvatska i dalje ima otvoreno pitanje granice sa Crnom Gorom (Prevlaka), a takođe postoji i pitanje vlasništva nad trenažnim brodom „Jadran”, koje hrvatska strana pokreće s vremena na vreme. Novi odnosi sa Makedonijom su isto tako važni za hrvatsku politiku i Hrvatska je potpuno uključena u zagovaranje prihvatanja novog imena države, kao i u pokušaje da Makedonija uskoro postane član NATO-a i jednom se priključi Evropskoj uniji.

Međutim, ove odnose sa drugim balkanskim zemljama zasenjuju odnosi između Hrvatske i Srbije i gleda se da stabilnost regiona suštinski zavisi od ova dva aktera. Ovo gleda se dobrim delom dele i evropski politički lideri, koji nikada ne propuste priliku da podvuku potrebu za stabilizacijom i koji ostavljaju mogućnost priključenja EU otvorenom (jednog dana u daljoj budućnosti).

Nemirno stanje na Zapadnom Balkanu, međutim, pokazuje neke odlike na koje se može gledati kao na najmanji zajednički sadržalac problema. Ceo region se suočava sa teškom ekonomskom situacijom, manjkom stranih investicija, dubokim podelama unutar društava, velikom emigracijom mlade i kvalifikovane radne snage, korupcijom, strahom od imigracija i niskim stepenom međusobnog poverenja i saradnje. Na drugoj strani, nacionalizam i ksenofobija su u porastu, što u nekim situacijama takođe ima uticaja i na političke lidere.

U nekim zemljama (Kosovo, Makedonija, hrvatski deo BiH), na članstvo u NATO-u i EU se gleda kao na čudotvorna rešenja svih problema. Međutim, pošto se, iz različitih razloga, inicijative koje dolaze iz ovih organizacija prolongiraju, ubeđenja da evroatlantizam predstavlja spasenje postepeno gube uporište.

Srbija je, naravno, poseban slučaj, i njena želja da se priključi EU nije povezana sa ulaskom u NATO. S druge strane, očigledno je da je ruski uticaj i dalje snažan i da će se tokom mogućeg pristupa Beograda Evropskoj uniji morati uzeti u obzir i gledišta Moskve, koja i dalje ima sredstva da utiče na taj proces.

Iz tog razloga, NATO ostaje tema za neka druga vremena i za neke druge srpske lidere.

Objektivan posmatrač međunarodnih odnosa bi trebalo da se složi sa zaključkom da bi, u okviru tako kompleksnog stanja bilateralnih odnosa između zemalja Zapadnog Balkana, relaksacija odnosa između Beograda i Prištine mogla imati značajan pozitivan efekat. Region je međusobno povezan do te mere da svaki negativan ili pozitivan razvoj događaja odmah nalazi svoj odgovor u susedstvu. To se, takođe, sasvim sigurno odnosi na odnose Srbije i Kosova. Ako tu dodamo i Albaniju, koja isto tako pažljivo prati razvoj događaja, imajući u vidu etničku albansku populaciju na jugu Srbije, u Makedoniji i na Kosovu, jasno je do koje mere ovo tzv. periferno pitanje, može dobiti na značaju.

EU i NATO imaju svest o ovome i obe organizacije ne propuštaju priliku da, bar verbalno, podrže korake koji vode ka stvaranju jednog drugačijeg Zapadnog Balkana. Hrvatska kao članica EU i NATO bi trebalo da se drži takvog evro-atlantskog pristupa i koristi svaku priliku da pomogne smanjenje tenzija i izgradnju novih odnosa.

Ovo, uzimajući u obzir značaj dve zemlje, naravno posebno važi i za odnose između Zagreba i Beograda, koji u svim projekcijama budućeg razvoja događaja ostaju centralno pitanje. U pogledu srpsko-kosovskih odnosa, hrvatska politika, naravno, ne može igrati odlučujuću ulogu. Ipak, ona može biti aktivnija u približavanju gledišta dve strane. U ovome bi Hrvatska trebalo da se rukovodi svojim sopstvenim interesima, ali bi takođe trebalo da sledi i smernice razvijene od strane EU i NATO-a. Pošto je u današnjem svetu, obeleženom brojnim krizama i sukobima, očito da zemlje Zapadnog Balkana moraju pre ili kasnije postati deo Evrope i da bez njih Evropa kao struktura neće biti ni kompletna ni bezbedna.

Radovan Vukadinović

Profesor međunarodnih odnosa i direktor Departmana političkih nauka Visoke škole međunarodnih odnosa i diplomacije Dag Hammarskjöld, Zagreb